

UDK:001.3:93/99:368:930.9:368.025.6:68.23:(354):348.328.3

Prof. dr Wolfgang R. Rorbah¹

ZNAČAJ ISTORIJE OSIGURANJA

NAUČNI RAD

Apstrakt

Istorija osiguranja istražuje nastanak i razvoj osiguranja i onoga što mu je prethodilo u filozofskom, ekonomskom, društvenom i pravnoistorijskom pogledu.

Ona se pritom služi kako metodima istorijskih nauka tako i metodima nauke o osiguranju. Nauka o osiguranju je multidisciplinarna (sastoji se od prava, matematike, ekonomije osiguranja itd.). Bavljenje istorijom osiguranja omogućava ispravno shvatanje specifičnih povezanosti tokom dužih vremenskih raspona, čime se mogu izbeći ponavljanja istih grešaka.

Sem toga, celokupna (takođe i moderna) osiguravajuća branša izrazito je istorijski orijentisana. Ni jedna jedina premija usklađena s rizikom i iz toga rezultirajuće stvaranje rezervi ne bi se mogli odrediti bez precizne analize istorijskih slučajeva šteta. Isto tako i zakoni za zaštitu klijenata proizlaze iz „naučenih istorijskih domaćih zadataka“.

Materijal za istraživanje je u hronološkom i stručnom pogledu praktično neograničen. Iako je klasična teorija osiguranja zasnovana na misaonoj zadužbini prosvetiteljstva (17. i 18. vek), najstariji tragovi istorije osiguranja mogu se pratiti do oko 1800. godine pre Hrista, u Hamurabijevom zakoniku.

Ključne reči: osiguranje, Hamurabijev zakonik, nosioci rizika, gilde, manastiri, interesne grupacije, osiguranje od pomorskog rizika, socijalna sigurnost, cehovi.

¹ Autor članka je nosilac dve doktorske titule – jedne u oblasti slavistike, a druge u oblasti ekonomije i osiguranja. Ekspert je za zdravstveno osiguranje, generalni opunomoćenik i rukovodilac za menadžment životnog osiguranja „Unika“, publicista, istoričar i potpredsednik Austrijsko-srpskog društva, član inicijative za zaštitu evropskog kulturnog nasleđa, pisac obimnog naučnog dela *Na tragu Srba u Austriji. Za Istoriju osiguranja Austrije* 2008. godine dobio je počasni orden za nauku i umetnost Republike Austrije. Član je Evropske akademije nauka u Salcburgu, počasni član Evropske akademije nauka u Beogradu i član Srpske kraljevske akademije naučnika i umetnika.

I-mejl: consult@uniqa.rs

Rad je primljen: 18. 4. 2018.

Rad je prihvaćen: 25. 4. 2018.

1. Uvod

Pod istorijom se uopšteno podrazumevaju (prema Fridrihu Jegeru, *Lexikon Philosophie* – Hundert Grundbegriffe; Reclam 2011, S. 109) oni aspekti prošlosti koje ljudi pamte i tumače kako bi se bolje orijentisali u odnosu na karakter vremenskih promena i njihove efekte na sopstvenu sadašnjost, kao i na budućnost.

Još od antike postoje diskusije i zapisi o koristi istorije. I dok jedni baš u njoj vide polaznu tačku za oblikovanje budućnosti, smatrajući je učiteljicom života, drugi tvrde da se iz nje ništa ne može naučiti. S nastankom savremenih osnova istorijskih istraživanja, od prosvetiteljstva pa nadalje, raste i kritika u vezi s upotrebljivošću istorijskog materijala za obradu. Time su se redukovale i one negativne i one pozitivne paušalne ocene o istoriji.

Pred kraj 20. veka stvorila se, u dobroj meri kao reakcija na stalne napade „protivnika istorije“, nova grupacija zagovornika u takozvanom bečkom modelu didaktike istorije.

1.1. Bečki model didaktike istorije

Bečki model didaktike istorije razvio se počev od 1980-ih godina u saradnji svih pet istorijskih instituta na bečkom univerzitetu. „Bečka didaktika istorije“ naglašava socijalnu i komunikacionu dimenziju istorijskog učenja, te stoga ima centralni značaj za razvoj i posredovanje razumevanja istorije i svesti o njoj. Svi koji istoriju uče u školskoj nastavi, politikolozi, kulturolozi i društveni naučnici na univerzitetima, oni što je uče u programima za obrazovanje odraslih ili u muzejima – svi su potencijalni adresati bečke didaktike istorije.

Kao „didaktika istorije orijentisane na proces“, model didaktike istorije postigao je u proteklim godinama međunarodno priznanje, posredstvom brojnih zajedničkih evropskih projekata, mnogih publikacija i predavanja.

Ubedljivi primeri „učenja na greškama iz prošlosti“ mogu se prezentovati pogotovo na polju istorije ekonomije.

Pritom je od pomoći činjenica da istorija ekonomije kao disciplina povezuje nauke o nacionalnoj ekonomiji i istorijske nauke. Ona istražuje istorijski razvoj ekonomije u uzajamnoj zavisnosti s ostalim kulturološkim promenama.

1.2. Istorija osiguranja – derivat bečke didaktike istorije

Jedno od najupečatljivijih monumentalnih dela povezanih s bečkom didaktikom istorije jeste „Istorija osiguranja u Austriji“, koja kao periodika izlazi u Beču i Beogradu od 1988. godine. Pomenuto delo koje se do sada sastoji od 13 tomova obuhvata oko 12.500 stranica teksta i slika oko 400 evropskih autora pod vođstvom redovnog člana Evropske akademije nauka i umetnosti, univerzitetskog profesora Volfganga Rorbaha.

Ovaj enciklopedijski zbornik uspostavio je do kraja 20. veka istoriju osiguranja kao naučnu disciplinu sa sopstvenim samostalnim metodima. Pre toga ona je prevashodno bila istorija preduzeća i sektorā.

Istorija osiguranja istražuje nastanak i razvoj branše osiguranja, kao i onoga što joj je prethodilo u filozofskom, društvenom, ekonomskom i pravnoistorijskom pogledu. Pritom se služi kako metodama iz istorijskih nauka tako i onima iz nauke o osiguranju.

Čitaoci će prepoznati da uz izum točka, izum osiguranja spada u najveća dostignuća čovečanstva u staro doba. Osnovni princip svakog osiguranja zasniva se na ideji solidarne zajednice, to jest zajednice nosilaca rizika koji uzimaju osiguranje, od kojih svaki uplaćuje određeni iznos (u novcu ili pre toga u naturi) u zajednički fond, i onda stiže pravo da u slučaju štete iz tog fonda primi određen iznos, po pravilu u visini štete.

Sam pojam osiguranja nije nastao odjednom, nego se razvijao u raznim delovima sveta iz niza prethodnih procesa u antici, srednjem veku i ranom novom dobu. Onome što je prethodilo osiguranju i klasičnom osiguranju isti je osnov: zajednica nosilaca rizika.

Iako je taj temeljni princip lako razumljiv, do dana današnjeg ne postoji pravna, odnosno za zakonske tekstove utvrđena definicija: šta se podrazumeva pod pojmom 'osiguranje'.

2. Istorijska tumačenja pojma osiguranja

U stručnoj literaturi 19. veka nalaze se razna tumačenja pojma „osiguranje“, od kojih na kraju nijedno nije naišlo na opšte prihvatanje kod stručnjaka.

Opšti građanski zakonik, koji je stupio na snagu 1. januara 1812. za nemačke delove monarhije (bez Galicije), posvetio je ugovoru o osiguranju pet delimično do danas upotrebljivih paragrafa (1288–1292), svrstavajući osiguranje još uvek u grupu sa igrama na sreću. U generalnom smislu, lutrija ima sličnosti s osiguranjem u mnogim aspektima, između ostalog i stoga što su osiguranja izvorno u velikoj meri imala kladionički karakter. Međutim, igre na sreću, gledano u odnosu na celu grupu nosilaca rizika, ne služe niti finansijskom obezbeđenju rizika niti kolektivnoj štednji. Alfred Manes je u svom *Leksikonu osiguranja* 1909. označio teoriju igara kao najpogrešnije učenje o osiguranjima.² Kasnije, 1935. godine, Manes je precizno definisao osiguranje kao uklanjanje rizika pojedinca posredstvom doprinosa mnogih.

Karl Haks 1964. opisuje osiguranje kao „plansko pokrivanje novčane potrebe, u pojedinačnom slučaju neizvesne, ali uopšteno procenjive na osnovu međuekonomske poravnjanja rizika“.

² Alfred Manes, *Versicherungs-Lexikon. Ein Nachschlagewerk für alle Wissensgebiete der Privat und Sozialversicherung*, Tübingen, 1909, str. 1419.

A pojam osiguranja, prema Diteru Farniju, 2011. godine glasio je ovako: „Osiguranje je pokrivanje jedne u pojedinačnom slučaju neodredljive, ali ukupno gledano procenjive novčane potrebe, na osnovu kolektivnog i vremenskog poravnjanja rizika.“³

Međutim, zakonska definicija, kako je gore pomenuto, do danas (2017.) nije uspostavljena.

3. Definicije nadređenih i osiguranju imanentnih pojmova

Ponešto od materije postalo je, međutim, razumljivije kreiranjem objedinjenih pojmova koje opisujemo dalje u tekstu.

Područje osiguranja deo je „socijalnog osiguranja“ odnosno „socijalne sigurnosti“.

Izraz ‘socijalna sigurnost’ upotrebljen je prvi put 1935. u SAD u nacrtu jednog zakona i vrlo brzo proširio se na internacionalni plan.⁴

Prema smernicama međunarodne konferencije u Filadelfiji 1944. godine, mere socijalne sigurnosti obuhvataju bolest, porođaj, invalidnost, nezaposlenost, starost, smrt i, kao naknadu vanrednih izdataka, štete nastale na poslu.

Prema čl. 22 Deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija, pravo na socijalnu sigurnost priznaje se svakom čoveku kao pripadniku društva.⁵

Pod pojmom ‘socijalna sigurnost’ obuhvaćena su sledeća tri područja:

Socijalna pomoć

To je najstariji princip socijalne sigurnosti, a do Prvog svetskog rata često se nazivao karitativna pomoć. Pretpostavka za pružanje socijalne pomoći jeste potreba koja se po pravilu proverava. Usluge socijalne pomoći ne zavise ni od kakve protivusluge koju bi pružio primalac. Prima ih samo onaj ko samom sebi ne može pomoći ili ne prima potrebnu pomoć ni sa jedne druge strane.

Od sredine 20. veka u zakonodavstvu se sve češće primenjuje termin socijalna pomoć umesto staranje.

Od srednjeg veka (zbog nedostatka državnih socijalnih ustanova) davooci pomoći širom Evrope bili su duhovni redovi i crkvene zajednice. Tokom ranog novog doba njima su se pridružili i cehovi, udruženja, interesne zajednice i razna druga bratstva, dok se konačno, u doba prosvetiteljstva, u taj niz nije pridodala i država.⁶

³ Dieter Farny, *Versicherungsbetriebslehre. Versicherungswirtschaft*, V, Karlsruhe, 2011, str. 15.

⁴ U „Social Security“ pojavljuje se krilatica „sloboda od nevolje“ bez dodatnog preciziranja.

⁵ Felix Ermacora, *Handbuch der Grundfreiheiten und Menschenrechte/Kommentar*, Wien, 1963, str. 609.

⁶ Christian Linden, Erich Tauer, „Private Krankenversicherung“, *Die Versicherung*, br. 6/1965, str. 15.

Zbrinjavanje

Ideja zbrinjavanja izvorno je predstavljala nagradu države za posebnu službu koju su vojnici ili službenici obavljali za opštu korist. U one što su imali povlastice od tih propisa spadali su i srpski naoružani seljaci naseljeni duž austrijske vojne granice Krajine.

Državno zbrinjavanje otpočelo je u Austriji pod carem Karlom VI (preminuo 1740.) za vojnike i dovelo do državne reorganizacije crkvenih milostinja i zadužbina.⁷

Prilikom zbrinjavanja najpre se proverava pravna osnovanost zahteva, koja zakonski može biti povezana sa starošću, invalidnošću (kod ratnih žrtava), s godinama rada itd. Drugim rečima, kod zbrinjavanja već postoji određena struktura „usluge i protivusluge“, ali finansijsko pokrivanje usluga zbrinjavanja ne odvija se apriori uplatama doprinosa, nego izvršenim radom za državu ili za opštu korist.

Državne starosne penzije u civilnoj službi dodeljivane su u Evropi do kraja 18. veka s izuzetkom. U odnosu na to, „Pensionsnormale“ za državne službenike cara Jozefa II od 24. marta 1781. predstavlja pionirski poduhvat socijalne države. To je bio prvi obuhvatni austrijski penzioni zakon.⁸

3.1. Definicija istorije osiguranja

Istorija osiguranja je kulturološka odnosno humanistička nauka, koja se bavi nastankom i razvojem ljudskih zajednica nosilaca rizika i njihovih institucija, osiguravajućih društava i onog što im je prethodilo.

Pritom je potrebno razlikovati teoriju i praksu osiguranja; i jedna i druga pojavljuju se u stručnoj literaturi pod nadređenim pojmom „osiguranje“.⁹

I inače se ova branša služi specifičnom terminologijom koja se stalno menja (u narodu nazvanom ‘osiguravački kineski’), koja za istoričare izvan te struke krije opasnost od pogrešnih interpretacija.

Iz tih razloga istorija osiguranja zauzima posebnu poziciju na dva načina. Ona je, naime, s jedne strane deo nauke o osiguranju, a s druge strane deo istorijske nauke.

Sama nauka o osiguranju je multidisciplinarna i do spoznaja i znanja o fenomenu osiguranja dolazi vrlo različitim metodima.

Naučno utemeljena istorija osiguranja došla je u svoju posebnu interdisciplinarnu poziciju tek u poslednje tri decenije. Pre toga bila je to prevashodno istorija preduzeća i sektorā.

⁷ Gottlieb Herrenleben, „Zirkular des Hofkriegsrates an Sämtliche Regimente vom 8. November 1727“, *Sammlung österreichischer Gesetze und Ordnungen [=Supplementum Codicis Austriaci II]*, Leipzig, 1748, 136/2.

⁸ Bernd Wunder, „Die Institutionalisierung der Invaliden, Alters und Hinterbliebenenversorgung der Staatsbediensteten in Österreich (1748–1790)“, *MIÖG*, br. 2/1984, str. 115.

⁹ Wolfgang Rohrbach, „VERSICHERUNGSWISSENSCHAFT/ Definitionen – Retrospektiven – Perspektiven (mit historischen Aspekten)“, *Mensch-Wissenschaft-Magie / Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte*, br. 33/2017, str. 181.

Taj uspon postigla je između ostalog i zato što je u vodećim krugovima unutar struke porasla svest o tome u koliko je ekstremnoj meri osiguranje istorijski orijentisano. Ni jedna jedina premija ne bi se mogla odrediti bez precizne analize istorijskih slučajeva šteta i isplata. Uz to, istorija osiguranja istražuje nastanak i razvoj osiguravajuće branše i njenih prethodnika u ekonomskom, društvenom i pravno-istorijskom pogledu.

Ulogu igraju i oblici kooperacija sa spoljnim poslovnim partnerima. Pritom nauka mora uzeti u obzir matematičkoosiguravačke, demografske, medicinskoosiguravačke (epidemiološke), političke i filozofske komponente u njihovim istorijskim dimenzijama.

Na osnovu svojih društvenoistorijskih korena, istorija osiguranja takođe istražuje i opisuje oblike društava u pogledu njihovih mera osiguranja i zbrinjavanja u prošlosti. Tu se npr. radi o zajednicama nosilaca rizika koje su uticale na društvo poput duhovnih institucija (npr. crkvenih zajednica, manastira), polusvetovnih i polureligioznih ustanova, staleža, slojeva ili klasa (cehova zanatlija, udruženja trgovaca, oficirskih penzijskih fondova itd.).

U današnje vreme istorijska nauka uopšteno i istorija osiguranja konkretno svrstavaju se, sa svojim pripadajućim pitanjima koja postavljaju, i u antropologiju kao njeno posebno područje.

Postoji pojam istorijska antropologija, koja je, sa svoje strane, povezana s filozofskom antropologijom.

Ovde se čovek naučno istražuje ne samo kao objekat već i kao subjekat. Pritom je, između ostalog, reč o kvalitativnim karakteristikama poputčnosti, slobode odlučivanja i mogućnosti samoodređenja.¹⁰

3.2. Sedam konstitutivnih karakteristika svakog osiguranja

Da bismo u tekstovima istorije osiguranja mogli utvrditi da je reč o osiguranju u klasičnom smislu, treba uzeti u obzir sedam osobenih karakteristika.

1. Uzajamno pokrivanje

U jednom kolektivu iliti tzv. solidarnoj zajednici ili zajednici nosilaca rizika, po principu „svi za jednoga, jedan za sve“, moguće je osigurati rizik uz bitno manje izdatke po učesniku nego što bi ovi iznosili da to svako radi za sebe.

2. Jasne odredbe o pravu na pokrivanje rizika

U ugovornim odredbama osiguravač jasno određuje prostorne, vremenske, lične i/ili uz samu stvar vezane komponente i pretpostavke, pod kojima osiguranik poseduje jasno pravo na pokrivanje troškova.

3. Uzvratna obaveza za pokrivanje rizika

¹⁰ W. Rohrbach, str. 186.

Da bi se mogla primiti isplata osiguranja, neophodno je uplaćivanje premija. Mnogi uplaćuju novčani prilog tj. iznos osiguranja u novčani fond (na račun osiguravača), kako bi, ako nastupi štetni slučaj, iz tog fonda mogli primiti naknadu štete.

4. Neizvesnost osiguranog slučaja

Štetni slučaj ne može nastupiti sa sigurnošću; barem njegov intenzitet ili vreme nastupanja ne smeju biti unapred određeni (npr. svačija smrt je sigurna, ali ne i njen trenutak, zbog čega su moguća životna osiguranja).

5. Procenjivost osiguranog slučaja

Mora biti moguće doći do utemeljenog predviđanja verovatnoće nastupanja osiguranog slučaja i njegovog opsega (statistička procenjivost).

6. Izjednačen rizik svih u kolektivu

Rizik ne sme da bude jedinstven, nego mora postojati dovoljan broj drugih, uporedivih rizika.

7. Nastup osiguranog slučaja samo kod malobrojnih u poređenju s brojem svih nosilaca rizika u zajednici

Preteče osiguranja ili institucije slične osiguravajućim razlikuju se od klasičnih osiguranja po tome što im nedostaje jedna ili više od ovih sedam konstitutivnih karakteristika. Ako tako nešto postoji i danas, govorimo o institucijama sličnim osiguranju, a u ostalim slučajevima o pretečama osiguranja.¹¹

4. Zadaci istorije osiguranja

U istoriji osiguranja nije reč samo o tome da se nakupljeno znanje o prošlosti zbrinjavanja i osiguravanja ljudi očuva i širi, nego pre svega da se povećava. Istorijski materijal je beskrajn jer se stalno pojavljuju novi izvori i pogledi na prošlost. Pre svega zahvaljujući ovom drugopomenutom, drugačijim postavljanjem pitanja neprestano se dolazi do novih saznanja i o davno završenim epohama. Izvori, i pisani i materijalni, u tom smislu uvek nužno zahtevaju interpretaciju jer ne govore sami za sebe. Pritom je neophodno poštovati metodička pravila koja je moderna istorijska nauka u toku poslednja dva veka formulisala kako bi se mogle odvojiti verodostojne i logički opravdane interpretacije od onih neprihvatljivih.

Istraživanje, interpretacija, povezivanje i produbljivanje u središtu su posla istoričara. Kad se obavlja naučno utemeljeno, taj posao vodi ka tačnijim saznanjima o povezanostima specifičnim za ovu branšu tokom većih vremenskih raspona. Zahvaljujući tome moguće je izbegavati ponavljanje istih grešaka.

Sem toga, potrebno je uzeti u obzir da je celokupna (i ona moderna) osiguravajuća branša izrazito istorijski orijentisana. Ni jedna jedina premija u skladu s rizikom i stvaranje rezervi koje iz toga sledi ne bi se mogli odrediti bez precizne

¹¹ W. Rohrbach, str. 182, 183.

analize istorijskih slučajeva šteta. I zakoni za zaštitu klijenata rezultat su „naučenog istorijskog domaćeg zadatka“.

Tim je olakšan prelaz na značenje istorije osiguranja.

5. Značaj istorije osiguranja

Česta pitanja postavljana istoričarima, pogotovo u kriznim vremenima, glase: „Može li iz istorije nešto da se nauči?“

„Da li je bavljenje istorijom osiguranja običan luksuz ili može biti i od koristi?“

Odgovori su raznovrsni i kontroverzni. Ponajpre je reč o tome kakav istorijski materijal stoji na raspolaganju, kakve se ekonomsko-političke strategije u datom trenutku primenjuju, npr. (da uzmemo markantne primere) nakon velike svetske ekonomske krize 1929. u poređenju sa svetskom finansijskom krizom 2008. Mogu li se tada počinjene greške, nakon procene zakonskih i ekonomskih temelja, uspešno izbeći danas?

Tada je postojalo mišljenje da se kriza može prosto izdržati, da će tržište samo sebi pomoći. Drugim rečima, nije bilo (dovoljno) poznato da korekcije u finansijskoj ekonomiji ne moraju imati automatski pozitivan efekat na realnu ekonomiju. Zbog toga je održavana stroga budžetska disciplina i podsticana politika deflacije. Valuta je doduše bila superstabilna, ali veliki delovi stanovništva jedva da su mogli kupiti nešto osim osnovnih prehrambenih artikala. Zbog toga je propalo još više preduzeća i sve više je rasla stopa nezaposlenosti. Ali čak i oni što su još imali novca odlučivali su se, umesto kupovine u skladu s potrebama, na strahom izazvanu štednju, čime je proizvodnja robe opet dospevala na slepi kolosek. Zbog toga je stornirano i mnoštvo ugovora o osiguranju (za transport, industrijske pogone itd.). Da bi kolikotoliko ispraznili skladišta, preduzetnici su nudili svoje proizvode po cenama koje su donosile sve manje dobiti, naposljetku čak i ispod sopstvenih troškova. Iako je sve postajalo jeftinije, situacija je počela da liči na košmar. Poreski prihodi države padali su iz nedelje u nedelju. Često se dešavalo da su kuće, tek osigurane od požara, paljene pomoću specijalno angažovanih pomoćnika, kako bi se od isplaćene osigurane sume ponovo tokom nove gradnje pojavio posao za zidare, stolare i ostale.¹²

Danas se putem sniženih kamatnih stopa pokušavaju stimulisati likvidnost i olakšati investicije. Mnoge države čak svesno idu ka većim deficitima kako bi uložile krupna sredstva u projekte koji pogoduju konjunkturi. WIFO-ekspert Stefan Šulmajster ovako komentariše taj pristup:

„Kad država dopusti veći deficit, rad ne opada toliko, pa na kraju država ima manji deficit.“¹³

¹² Wolfgang Rohrbach, VERSICHERUNGSGESCHICHTE – LUXUS ODER NUTZEN FÜR DIE BRANCHE, 2010, <https://austria-forum.org>

¹³ Siehe Michael Bachner, „Einlagensicherung für Häuselbauer nötig“, *Kurier*, 1.11.08, str. 15.

To su tek dva od mnogih primera u kojima ekonomisti svoje zaključke izvlače iz proteklih događanja, tačnije vrednuju istorijski materijal kako bi se izbeglo ponavljanje strateških grešaka.

U tesnoj vezi s istorijom osiguranja, kako se iz primera dobro vidi, odlučujući značaj često ima i određena vrsta umrežavanja s drugim ekonomskim oblastima; a to znači način i snaga partnerstva između osiguravača, banaka, medicinara, zastupnika interesa i politike.

Ta umreženja su toliko kompleksna da su za njih nužni široko rasprostranjeni naučni temelji. Drugim rečima, u radu iz istorije osiguranja nije dovoljno osvetliti samo strukture u direktnoj vezi s branšom, bez uzimanja u obzir npr. sigurnog i dovoljno opsežnog osiguravačkog kapitala na dispoziciji u bankarskom sektoru, poreskih olakšica itd... I najbolje ekonomske teorije malo vrede ako zakonodavac ne stvori odgovarajuće okvirne uslove koji omogućuju zdrava partnerstva.

U najnovijoj svetskoj finansijskoj krizi vlada SAD baš te zadatke nije ispunila, tj. premalo je naučila iz istorije (kriza 1929.), i zbog toga odlučujuće doprinela destruktivnom zaduženju, tačnije slomu mnogih manjih i srednjih preduzeća te osiromašenju srednjeg sloja, ponavljajući mnoge stare greške.

5.1. Nauka o osiguranju – njene karakteristike i značaj za istoriju osiguranja

Nauka o osiguranju je multidisciplinarna nauka koja se sastoji od sledećih pojedinačnih nauka:

- Osiguravačko pravo
- Ekonomija osiguranja
- Matematika osiguranja
- Medicina osiguranja
- Politika osiguranja
- Filozofija osiguranja
- Psihologija osiguranja
- Kriminologija osiguranja
- Osiguravačko inženjerstvo
- Istorija osiguranja
- Informatika osiguranja.

Nauka o osiguranju u 21. veku takođe je interdisciplinarna nauka koja se u svom istraživanju i učenju susreće s različitim aspektima i poljima osiguranja.

Pod interdisciplinarnošću se podrazumeva korišćenje pretpostavki, načina razmišljanja ili metoda različitih stručnih pravaca. Interdisciplinarni način rada nauke o osiguranju obuhvata više međusobno nezavisnih pojedinačnih nauka, koje, svaka svojim metodima, traže odgovore na uglavnom naučno postavljena pitanja.¹⁴

¹⁴ Michael Jungert, Elsa Romfeld, Thomas Sukopp, Uwe Voigt, *Interdisziplinarität. Theorie, Praxis, Probleme*, Darmstadt, 2010, str. 9–17.

Do kraja 1970-ih istorija osiguranja bila je multidisciplinarno orijentisana. Pri takvoj orijentaciji naučnih disciplina, nema izgrađene jedinstvene konceptualne okvirne strukture, niti razrađenih sveopštih strategija rešavanja problema. Svaka disciplina svoju problemsku poziciju definiše i obrađuje u velikoj meri izolovano. Do sinteze dolazi tek dopunski, spajanjem odvojeno prikupljenih rezultata. Sledeći princip „naporedo planirati“ – naporedo dejstvovati, multidisciplinarnost predstavlja najlabaviju formu sadržajne kooperacije.

Međutim, nauka o osiguranju ne bavi se samo opštim opisivanjem i kvantifikovanjem osiguranih šteta, nego ih takođe, istraživanjem povezanosti uzrok – efekat, pokušava objasniti i prognozirati.

Saznanja nauka relevantnih za pojedina polja, npr. fizike, hemije, medicine i psihologije sakupljaju se i transformišu u ugovornopravni oblik opštih uslova osiguranja.

U savremenim evropskim državama nauka o osiguranju mora se sve više baviti i temeljnim pitanjima uređenja i ekonomske politike u jednoj nanovo strukturisanoj podeli zadataka između države i privatnog tržišta osiguranja.¹⁵

Od velikog značaja za spektar zadataka tržišta osiguranja u godinama koje slede biće i efekti migracija, novi oblici obezbeđivanja radnih mesta ili zaposlenja za mlade, pravednije oporezivanje i izrada ekspertiza o budućim potrebama osiguravanja i njihovog dejstva na paletu ponude.

Istorija osiguranja već sada u svoj program istraživanja mora uvrstiti obradu tih aspekata.

5.2. Šta razlikuje nauku o osiguranju od osiguravajuće prakse?

Interdisciplinarna nauka o osiguranju ima za svoj temelj generalni spoznajni cilj. Pritom je svakako moguća veza s praktičnim rezultatima, a ne samo s teorijskim saznanjima. S druge strane, zadatak osiguravajuće prakse bio bi – sa tačke gledišta vlasnika deonica – profit u ekonomskom smislu. Ona bi, dakle, sledila, u određenom smislu sasvim razumljivo, samo ciljeve zarade, kad ne bi bilo i etičkih kodeksa iz vlastitih redova, zatim smernica i ciljeva koje u smislu rizika i u društvenopolitičkom smislu propisuje država, kao i zastupanja određenih interesa. Sve to utiče na osiguravajuću praksu da usvoji i važne i brojne aspekte i ciljeve orijentisane na potrebe korisnika.

Država npr. može propisati da se određeni rizici građana obavezno i u utvrđenim iznosima prenesu na privatne ili javne ustanove osiguranja (npr. osiguranje od auto-odgovornosti). Zakonima o ugovorima i nadzoru nad osiguranjem opet se u prvom redu štite interesi zbrinjavanja osiguranika, koji su državi važni i iz poreskih razloga.¹⁶

¹⁵ Versicherungswissenschaft Wirtschafts Enzyklopädie, www.economia48.com/Versicherungswissenschaft, pristupljeno 1. 6. 2014.

¹⁶ Edmund Schwake, *Versicherungspraxis: Versicherungsökonomische Sicht*. U: Peter, ALBRECHT/Elmar HELTEN *Versicherungswissenschaft und Versicherungspraxis – Zwei Welten?* - Google Books [Ergebnisseitebooks.google.at/books?iSbn=3899522400](https://books.google.at/books?iSbn=3899522400), pristupljeno: 5. 6. 2014.

Ako se, međutim, država u pogledu kontrole tržišta osiguranja povuče od svoje odgovornosti, kako se to dogodilo 1990-ih godina u Evropskoj uniji prema američkom neoliberalnom uzoru i bez odobravanja nauke i struke, onda se pojavljuju problemi ekonomske prirode. Transformacija treće EU pravne smernice u pogledu šteta u nacionalne pravne sisteme, označena kao deregulisanje osiguranja, 1. jula 1994, dovela je do rata konkurencije, koji je svojom žestinom nadmašio sve što se dešavalo još od 1930-ih godina.

Doktrina po kojoj će tržište na kraju rešiti probleme samo od sebe, na način koji će sve zadovoljiti, a koja nema nikakvo naučno utemeljenje, pokazala se kao katastrofalna.

5.3. Sažimajući zaključci o značaju istorije osiguranja

Stvar s istorijom (osiguranja) ima sličnosti sa šahovskom igrom. Iako je svaka partija po sebi jedinstvena, ipak postoje iz iskustva (prošlosti) izvedene kombinacije i potezi koji isključuju ili umanjuju opasnost. Takođe, kod određenih konstelacija sledeći potezi partnera mogu se prilično tačno predvideti, a da čovek za to ne mora biti prorok. To važi takođe za ekonomiju u njenoj društvenopolitičkoj umreženosti.

Ako se istorija (osiguranja) i ne ponavlja u svakom detalju, ipak uvek postoje pravila i sledovi koji se ponavljaju.

Jirgen Kocka iznosi pet teza:

- Za razumevanje savremenosti i pojedinih događaja u njoj nužno je poznavanje istorije koje otkriva uzroke i razvoj dešavanja.
- Istorijско pamćenje služi i kao legitimacija postojećih društvenih i političkih odnosa moći, kao opravdanje političkih odluka, kao odbrana od kritike i kao utemeljenje razloga za protest.
- Istorijска nauka, time što društvenu i političku stvarnost prikazuje u procesima njenog nastajanja, a time i u mogućnostima njene promene, može doprineti stvaranju stava koji ne prihvata stvarnost u njenoj, naizgled bi se reklo, nužnosti, nego je shvata u kontekstu njenih iskorišćenih, propuštenih, izgubljenih ili možda još postojećih mogućnosti.
- Istorija stvara identitet. Putem konfrontacije s frapantnom različitošću i putem objašnjenja sadašnjih pojava iz njihovih istorijskih uzroka, istorija može doprineti orijentisanju pojedinaca i zajednice u njihovoj sadašnjosti.
- I na kraju, istorija može predstavljati i predmet zabave i užitka.¹⁷

Ovakvi zaključci moraju se oceniti kao uspeh istorijskih istraživanja. Dugo vremena, naime, istorija osiguranja, da kažemo to pojednostavljeno, bila je sinonim

¹⁷ Delovi teksta „Društvene funkcije nauke o istoriji“ autora Jirgena Kocke su citirani u Uvodnim napomenama Istorije osiguranja Austrije autora Volfganga Rorbaha u jubilarnom zborniku povodom 25 godina „Istorije osiguranja Austrije. Etika – održivost – osiguranje“, Beograd – Beč, 2013, str. 65.

za opis osnivača firmi, glorifikovanih podviga generalnih direktora, i za od samohvale prštećih prikaza „zadovoljavajućeg“ napredovanja premija. Razdoblja ratova i kriza zaobilažena su frazama poput „a onda su došla teška vremena“. Nikakvo čudo da su kritičari, poput npr. esejiste Mihaela Šaranga, negirali mogućnost učenja iz istorije. I zaključivali umesto toga: „Ko na taj način sadašnjost baca u lance, blokira sopstveno iskustvo i mišljenje... i samo zahvaljujući dovoljnom razumevanju same sadašnjosti, mogu se na pravi način praviti pretpostavke o prošlosti i odgonetati budućnost.“¹⁸

Oblikovati budućnost bez obrađivanja prošlosti?

Da li je, dakle, napokon došlo vreme da se oslobodimo prošlosti i posvetimo se budućnosti? Takva pitanja počivaju na misaonoj pogrešci. Prošlost, sadašnjost i budućnost nemoguće je rastaviti jedne od drugih. Naprotiv: tek u svojoj trodimenzionalnosti one stvaraju realnost. Sadašnjosti i budućnosti može dakle ovladati samo neko ko naučnim metodama *sine ira et studio* prevlada prošlost i obradi istoriju. Zadatak prevladavanja prošlosti u mnogim delovima Austrije nije završen ili je završen s priličnim zakašnjenjem. Jedan primer: tek 53 godine nakon završetka Drugog svetskog rata savezna vlada oformila je internacionalnu komisiju istoričara koja je trebalo da ispravi staru nepravdu prema žrtvama nacizma. Austrijska osiguranja angažovala su se u toj stvari na primeran način. Ostali, koji to nisu učinili, morali su naučiti da neprevladana istorija svakog progoni i sustigne. I neretko to agresivno ignorisanje neprevladane istorije na kraju bude veoma skupo.

Popularni zahtev da se pod istoriju podvuče završna crta i stavi tačka negira okolnost da se ljudska civilizacija sastoji od zbira saznanja i iskustava. Pokušaj da se bolna sećanja izbrišu iz kolektivne svesti ličio bi na čupanje sopstvenih korena. Potiskivanje vodi ka neurozama!

Ta teza ne vredi samo za pojedince nego i za kolektiv. Potiskivanje istorije apsolutno je neprikladno kao strategija za budućnost za novu i sigurnu Evropu. A za osiguravajuću delatnost, koja je sama po sebi ekstremno istorijski orijentisana branša, ti zaključci naročito važe.

6. Mala zbirka prekretnica istorije osiguranja

Istorijski detalji markantnih prethodnika i ranih formi osiguranja, kao i klasičnih institucija, opisani u ovom poglavlju, potiču iz najveće svetske dokumentacije istorije osiguranja prikupljene na naučnoj osnovi. Ukratko ćemo je predstaviti:

Austrija je jedina zemlja na svetu s kompletno dokumentovanom istorijom osiguranja, od antike do danas. Oko 400 stručnjaka i vodećih ljudi iz branše, kao i njoj bliski

¹⁸ Uporediti sa 6. tomom „Versicherungsgeschichte Österreichs“, Wien 2000.

socijalno angažovani političari, naučnici, novinari i funkcioneri iz 12 država, učestvovali su od početka 1988. u oblikovanju periodično objavljujane (u 13 tomova i na preko 12.000 stranica) *Istorije osiguranja Austrije*, pod uredničkim rukovođenjem prof. dr Volkfanga Rorbaha. Prvih 25 godina izlazila je ta enciklopedija kod „Wiener Verlag Holzhausen“ (izdavačka kuća – prim. prev.), a od 2013. u Beogradu u izdavačkoj kući „Tronikdizajn“.

6.1. Antički prethodnici

Do početka 20. veka istoričari su smatrali da pre 5. veka pre Hrista nije bilo (preteča) osiguranja.

6.1.1. Hamurabijev zakonik

Kao najstariji svetski izvor za istoriju osiguranja sada važi tzv. Hamurabijev zakonik, klinastim pismom na jedan kameni stub utisnut skup zakona, pod vavilonskim kraljem Hamurabijem (oko 1800. godine pre Hrista). U njemu se pominju osiguranja karavana za trgovce (u slučaju pljački i otimačina tokom transporta robe), kao i neka vrsta osiguranja nege za neizlečivo obolele supruge odnosno domaćice, pri čemu se ovo drugopomenuto finansira iz uplata „opštini“ i sopstvenih priloga (zdravog) supružnika.¹⁹

6.1.2. Osiguranje pomorskog rizika

Preteča pomorskog (transportnog) osiguranja, u 4. veku pre Hrista, bilo je osiguranje od pomorskih rizika, odnosno osiguranje brodskog tovara (lat. *foenus nauticum*), koje su od Feničana preuzeli Rimljani, a od njih kasnije Germani. Jedan ili više posednika kapitala izdavali su brodaru pre početka putovanja kredit, koji se morao vratiti ako je brod bez štete stigao na odredište, a služio je za pokriće štete u slučaju nesreća. Pošto su kamate dosezale 20-30 odsto, papa Gregor IX zabranio je 1230. takvo kreditiranje zbog lihvarjenja. Kao zamena, nastalo je klasično pomorsko osiguranje.²⁰

6.1.3. Starorimska udruženja za bolesti i sahrane

Pod nazivima „*collegia tenuiorum*“ i „*collegia funeraticia*“ postojala su u prvim vekovima posle Hrista u svim rimskim provincijama udruženja za podršku obolelima i za sahrane, čiji su članovi većinom bili legionari i trgovci. Hrišćanske verske zajednice kasnije će preuzeti strukture tih udruženja i razviti ih dalje u nastanak Karitasa.

¹⁹ Wolfgang Rohrbach, „Hammurabi: König und Versicherungsmentor“, *Versicherungsgeschichte Österreichs*, tom IX, Wien 2010, str. 39.

²⁰ Wolfgang Rohrbach, „Vorläufer, Wegbereiter und Träger der altösterreichischen Versicherungsweltmacht“, *Vers.geschichte österreichs*, tom VII, Wien 2008, str. 52.

6.2. Srednjovekovne preteče

U srednjem veku nisu postojale države u današnjem smislu. Socijalnu sigurnost nudile su duhovne, plemićke i zanatsko-građanske institucije.

6.2.1. Hrišćanski manastiri kao preteče osiguranja od bolesti i osiguranja života

Uz misionarske zadatke, manastiri su preuzimali (a čine to delimično još i do danas) i negu starih i bolesnih. U skoro svakom srednjovekovnom manastiru postojala je i bolnica zvana „infirmaria“, a izvan manastirskih zidova „hospitale pauperum“. Pripremu lekova i tretman bolesnika preuzimali su na sebe iskusni redovnici. Finansijska sredstva dolazila su od priloga celokupne hrišćanske zajednice. Ta namenska sredstva predstavljala su praoblik premije zdravstvenog osiguranja. Još i danas se na godišnjim skupovima bolničkih redova Milosrdne braće i Maltezera skupljaju donacije u svrhu tretmana onih što nemaju sredstava.

Za imućne je postojao i predoblik „osiguranja posebne klase“ (koje je obezbeđivalo bolesničku sobu opremljenu za stanovanje i bolje negovanje), nazivan „gospodskom privilegijom“. Za prepuštanje zemljišta ili kuće (srednjovekovna jednokratna premija), pripadnici plemstva ili krupnog građanstva dobijali su u starosti ili u slučaju hronične bolesti doživotni bolji smeštaj, negu i tretman u manastiru.

Profit koji je manastir tako stekao služio je za medicinsko i negovateljsko zbrinjavanje najsiromašnijih podanika.

Kad je u 15. i 16. veku navala na ove bolničke ustanove postala prevelika, manastiri su se oslobađali te obaveze plaćanjem doživotne (negovateljske) rente. Time je položen temelj za životno odnosno rentno osiguranje.²¹

6.2.2. Zemljoposjedništvo – srednjovekovno „osiguranje od svakog rizika“

U nesigurnim vremenima na početku i na vrhuncu srednjeg veka (8–14. stoleće), u kojima nije postojala država u današnjem smislu te reči, brojni slobodni seljaci, u strahu od elementarnih nepogoda, bitaka, stranih pohoda, otimačina itd. pristajali su na zavisnost od nekog moćnog zemljoposjednika. Njemu su predali svoju zemlju u vlasništvo, ponovo je dobivši natrag na obrađivanje uz obavezu davanja, u kombinaciji s nekom vrstom „zaštitnog pisma“, tj. „paketa osiguranja“. To je bio jedan pravi celoživotni ugovor, prema kojem je gospodar seljacima morao obezbediti „zaštitu i zaklon“ u zamenu za njihovu službu i davanja. U uslovima ekonomske nevolje ili nesreća gospodar je morao da pomogne oštećenom u građevinskom materijalu, semenu za setvu, namirnicama ili takođe tako što će mu na

²¹ Rohrbach, „Vorläufer, Wegbereiter...“ a.a .O, S 70ff.

raspolaganje staviti pomoćnike. U suprotnom, seljak više prema njemu nije imao obaveza. U južnonemačkom zakonu iz 14. veka pod nazivom Švapsko ogledalo (*Schwabenspiegel*), nalazi se jedna takva formulacija. Ona je u modifikovanom obliku preuzeta i 1917. u dunavskoj monarhiji, u Zakonu o osiguravalačkim ugovorima, gde stoji da je osiguranik oslobođen uplaćivanja premija ako osiguravač ne može više osiguravati zaštitu.²²

6.2.3. Cehovi, interesne zajednice i grupacije

Od 10. i 11. veka razvijaju se u srednjoj Evropi gradovi kao centri s dve samostalne grupe zanimanja; zanatlije i trgovci. Njihova davanja i njihovu sigurnost ne određuju više odnosi sa zemljoposjednicima. Zbog toga su im bile potrebne nove ustanove zbrinjavanja i osiguranja.

Među zanatlijama, bili su to cehovi, udruženja zasnovana bilo na pristupanju slobodnom voljom bilo na prisilnom članstvu, koja su se nazivala i bratstvima (*confraternitates*) ili društvima (*societates*). Smatrale su se polureligioznim – polusvetovnim vezama u svrhu međusobne podrške, zaštite pojedinca od nepravde i nasilja. Cehovi su svojim članovima nudili niz usluga sličnih osiguranju, prilikom bolesti, zadobijanja invalidnosti ili smrti, kao i nakon elementarnih katastrofa. Redovna davanja u zajedničku kasu bila su praoblik premija.

Ono što su kod zanatlija bili cehovi, kod trgovaca su bila interesna udruženja (gilde i hansa). Od članarine, redovnih priloga pa i kazni stvarana su sredstva tih udruženja, koja su bila u kategoriji zbrinjavanja od posebnog značaja, namenjena trgovcima iz udaljenih područja. Međusobnim nadregionalnim povezivanjem takvih udruženja mogla se čak i u inostranstvu osigurati zaštita pojedinih osoba i robe koju transportuju. Mnoga udruženja (gilde) bila su toliko bogata da su imala sopstvene domove za zbrinjavanje obolelih ili osiromašenih članova.

U srednjem veku postojalo je na hiljade interesnih zajednica oko alpskih rudnika plemenitih metala i gvožđa. To su bile regije s ekstremnim poteškoćama oko naseljavanja, a pretnja od oboljenja, nesreće ili nastupanja nesposobnosti za rad bila je ovde veća nego na bilo kojem drugom mestu. Zato su se razvijale planinske molitvene zajednice koje su se bavile i karitativnim radom i postajale udruženja veoma slična osiguravajućim grupacijama.

Zajednica koja samu sebe naziva najstarijim oblikom zdravstvenog osiguranja u Evropi nalazi se u Goslaru u Donjoj Saksoniji. Ona vuče svoje korene od utemeljenja jednog rudarskog bratstva 1260. u Ramelsbergu kraj Goslara. U glavne usluge ubrajali su se tretman u sopstvenim bolnicama, isplata neke vrste novčane pomoći za nezaposlene i bolesne, zbrinjavanje udovica i siročadi.

²² Wolfgang Rohrbach, „Kleine Fibel der Versicherungshistorie“; in: VERSICHERUNGSGESCHICHTE ÖSTERREICHS, Bd. 11. Verlag Tronikdizajn, Belgrad 2013, S 998.

6.3. Rano novo doba – prvi dokumenti klasičnog osiguranja

Početak novog doba istoričari različito određuju; u prostoru Mediterana „novovekovno mišljenje“ u pojedinim slučajevima počinje već u 14. veku, a u srednjoj Evropi tek krajem 15. veka. Klasično osiguranje u formi pomorskog osiguranja jedan je od prvih stubova nove ere.

6.3.1. Najstariji ugovori o osiguranju iz 1347. i 1384.

Od sredine 14. veka u italijanskim gradovima-državama postoje osiguravajući zanati. Zaključenje ugovora izvorno se odvijalo putem notarskih dokumenata. Arhiv „S. Đorđo“ Đenovske republike čuva najstarije dokaze o osiguravajućim ugovorima, kao i najstarije osiguravajuće zakonodavstvo. Prvi očuvani ugovor o (pomorskom) osiguranju datira iz 1347. i nalazi se u đenovskom notarskom arhivu „Teramo Mađole“. Drugi po starosti ugovor, ali s najstarijom polisom osiguranja, nastao je 1384. u Pizi.²³

6.3.2. Najstariji zakoni o osiguranju

U skladu s kanonskom zabranom kamata od strane crkve, zakonom od 8. maja 1366. u Đenovi je zabranjen ugovor o osiguranju kao lihvarski.

Dekretom od 21. oktobra 1369. (u kojem se prvi put koristi termin *assecuramentum* u značenju osiguranja) đenovski dužd Gabrijel Adorno, u narodnom Senatu (gde su sedeli najveći trgovci i brodovlasnici), objavljuje da su osiguranja važeća, dozvoljena i korisna. Godine 1410. zakonski je određeno da će sva u Đenovi sklopljena pomorska osiguranja biti oporezovana sa 0,5 odsto.

Uredba iz Barselone

U 15. veku pomorsko osiguranje dalje se razvijalo u Španiji. U stari tekst *Consolato del mare* (pomorski kodeks iz vremena oko 1000. godine) dodata je 1435. uredba o pomorskom osiguranju. To je čuvena Uredba iz Barselone, koja je dugo važila za najstariji dokument o osiguranju. U izmenama 1481. godine prvi put je priložen i primer za polis osiguranja. Dalje je određeno da osiguranjem sme da se pokrije najviše – rizika, kako bi osiguranik bio prisiljen na oprez i brižljivo postupanje.²⁴

²³ Wolfgang Rohrbach, „Von den Anfängen bis zum Börsenkrach 1873“; in: VERSICHERUNGSGESCHICHTE ÖSTERREICHS Band I, Verlag Holzhauses Nfg., Wien 1988, S 75ff.

²⁴ W. Rohrbach, str. 81.

6.4. Račun verovatnoće i matematika osiguranja

Matematičko-statistička istraživanja u 16. i 17. veku (doba merkantilizma) stvorila su tehničke temelje za klasično osiguranje. Ishodišna tačka bile su tada vrlo raširene igre na sreću i klađenje. Najstariji trag pojma verovatnoće u matematičkom smislu nalazi se u komentaru Frančeska da Butija o Danteovoj *Božanstvenoj komediji* objavljenom 1477. godine. U njemu on igru „zara“ naziva prevarantskom. Na osnovu kombinacija brojeva, dokazuje malu verovatnoću dobitka.

Pravim tvorcom teorije verovatnoće smatra se Francuz Blez Paskal (1623–1662), koji je gubitnički niz jednog plemića kockara razotkrio kao pogrešno odabrane kombinacije brojeva (s malom verovatnoćom dobitka). Kao ključni događaj nastanka teorije verovatnoće uzima se prepiska na tu temu između Bleza Paskala i Pjera de Fermoa godine 1654, koja se uopšteno smatra početkom klasične teorije verovatnoće.

Od odlučujućeg značaja za osiguranje bio je takođe i zakon velikih brojeva Jakoba Bernoulija iz 1689, iako je objavljen tek posle njegove smrti, i to 1713.

Začetnikom matematike osiguranja smatra se holandski državnik Johan de Vit (1625–1672). Njegova finansijska politika imala je za cilj konsolidaciju, a njegova ekonomska politika podsticanje trgovine i zanatstva. Holandija je za vreme njegove vlasti bila utočište za progonjene. Međutim, u svemu tome De Vit je zastupao prosto i jedino interese krupnog građanstva. Uživa li njegova politika odobravanje i među širokim masama stanovništva, nije ga interesovalo. Takvo elitističko razmišljanje na kraju se za njega pokazalo fatalnim. Ubistvo braće De Vit literarno je obradio Aleksandar Dima u svom romanu *Crna lala*.²⁵

6.5. Filozofski osnov osiguranja

U mnogim religijama do danas je zastupljeno mišljenje da je osiguranje nedozvoljeno mešanje u božje planove.

Filozof i poslednji „doctor universalis“ Gotfrid Vilhelm Lajbnic (1646–1716) uspeo je ubediti hrišćanske dogmatičare svojom tezom da se „božansko savršenstvo ne otkriva u rezigniranom, pasivnom fatalizmu, nego u nadvladavanju zla svim sredstvima koja su na raspolaganju“. Takvom tezom Lajbnic je stvorio stabilan filozofski osnov za osiguranje u hrišćanskoj Evropi. U godinama koje su sledile, kameralisti (pod uticajem merkantilističkog mišljenja), dakle naučnici koji su se bavili teorijom države (npr. Justi, Zonenfels), objavljivali su ekonomske publikacije u kojima su, između ostalog, pozivali na stvaranje državnih institucija za osiguranje od požara, poplava i osiguranje useva.²⁶

²⁵ Peter Koch, *Pioniere des Versicherungsgedankens/ 300 Jahre Versicherungsgeschichte in Lebensbildern 1550–1850*, Wiesbaden, 1968, str. 43.

²⁶ P. Koch, str. 38.

6.6. Tehnički napredak u industriji i saobraćaju kao motor austrijskog osiguranja

U drugom i trećem kvartalu 19. veka ekspanzija industrije i trgovine, koja se odvijala naporedo s izgradnjom saobraćajne mreže, omogućila je delatnosti osiguranja snažan uspon. Ali i samo osiguranje doprinelo je razvoju. Kao što je vlasnik londonske kafane Edvard Lojd, od 1686. godine, skupljao za svoje klijente, koji su se bavili pomorskim saobraćajem, vesti o putničkim i teretnim brodovima i objavljivao ih u listu *Lloyd's News*, tako su slično postupili i neki tršćanski osiguravači.

Godine 1832/33. bečki i tršćanski stručnjaci za osiguranje stvorili su brodski katastar pod nazivom „Lloyd Austriaco“. On se kasnije razvio u izuzetno uspešno brodarsko društvo „Oesterreichischer Lloyd“.²⁷

Industrijski proizvodi iz bečkog basena i predmeti bečkog zanatstva velikim su delom transportovani preko Dunavskog parobrodarskog društva (k. k. priv. Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft), osnovanog 1829, u balkanske zemlje. Za dalji uspon zaslužna je brza izgradnja železničkih pruga. One su povezivale jadranske luke – pogotovo Trst – s Bečom, Brnom, Pragom, Budimpeštom, Beogradom itd.

Osiguravači vlasništva iz staroautrijske morske luke Trst ubrzo su u svim većim trgovačkim i industrijskim centrima srednje i jugoistočne Evrope imali svoje ispostave. Riunione Adriatica di Sicurita (osnovana 1838.) otvorila je ispostave na svakom važnom mestu za investicije duž 2.500 km dugog plovnog dela Dunava.

Azienda Assesuratrice (osnovana 1826.) postala je klasični železnički osiguravač Evrope, a Assicurazioni Generali univerzalni osiguravač monarhije.²⁸

Od 1855. godine Austrougarska monarhija je na svetskoj rang-listi delatnosti osiguranja zauzimala 5. mesto.

U alpskim područjima Austrije, preduzeća koja su se bavila osiguranjem od požara razvila su nove ponude, ne osiguravajući više samo kuće nego i pokretnu imovinu. Austrija je postala „svetska osiguravajuća velesila“.

6.7. Svetski poznata austrijska literatura o osiguranju

Naporedo s goreopisanim dostignućima izlazila je i dokumentacija odnosno stručna literatura austrijskih eksperata za osiguranje, koja je brzo dosegla svetski značaj. Na prvom mestu svakako treba pomenuti periodiku *Assekuranz-Jahrbuch*, koju je 1880. osnovao Adolf Erencvajg i koja je neprekidno izlazila do 1943. Osvetljavala je celokupan tadašnji svet osiguranja. Svaki tom obuhvatao je 350-400 stranica i bio podeljen u tri odeljka:

²⁷ o.A. Die Jahrhundertfeier der Assicurazioni Generali 1831–1931, Triest 1931, str. 42.

²⁸ Alfred Manes, *Versicherungsllexikon*, Binnentransportversicherung, tom I, Tübingen, 1906, str. 701.

1. opšte novosti iz branše (npr. nove ponude, planovi za utemeljenje privatnih preduzeća/udruženja za zdravstvena i manja životna osiguranja, razmatranja o državnim prinudnim osiguranjima radnika);

2. naučni radovi (iz prava osiguranja, matematike osiguranja, ekonomije osiguranja, medicine osiguranja, politike osiguranja, kao i istorije osiguranja);

3. statistika i poslovni rezultati, podeljeni po državama i kontinentima.

Sem ove, potrebno je još pomenuti i neke druge publikacije: Franc Baumgartner, *Austrougarske osiguravajuće ustanove od 1882. do 1888*, Beč 1889. Assekuranz-Kompass, *Internacionalni godišnjak za osiguranje*, koji je 1893. osnovala grupa eksperata. Assekuranz-Atlas, *Emil Stefan*, 1901.

Literatura

- Alfred Manes, *Versicherungs-Lexikon. Ein Nachschlagewerk für alle Wissensgebiete der Privat- und Sozialversicherung*, Tübingen, 1909, str. 1419.
- Dieter Farny, *Versicherungsbetriebslehre. Versicherungswirtschaft*, V, Karlsruhe, 2011, str. 15.
- U „Social Security“ pojavljuje se krilatica „sloboda od nevolje“ bez dodatnog preciziranja.
- Felix Ermacora, *Handbuch der Grundfreiheiten und Menschenrechte/Kommentar*, Wien, 1963, str. 609.
- Christian Linden, Erich Tauer, „Private Krankenversicherung“, *Die Versicherung*, br. 6/1965, str. 15.
- Gottlieb Herrenleben, „Zirkular des Hofkriegsrates an Sämtliche Regimenter vom 8. November 1727“, *Sammlung österreichischer Gesetze und Ordnungen [=Supplementum Codicis Austriaci I]*, Leipzig, 1748, 136/2.
- Bernd Wunder, „Die Institutionalisierung der Invaliden-, Alters- und Hinterbliebenenversorgung der Staatsbediensteten in Österreich (1748–1790)“, *MIÖG*, br. 2/1984, str. 115.
- Wolfgang Rohrbach, „VERSICHERUNGSWISSENSCHAFT/ Definitionen – Retrospektiven – Perspektiven (mit historischen Aspekten)“, *Mensch-Wissenschaft-Magie / Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte*, br. 33/2017, str. 181.
- W. Rohrbach, str. 186.
- W. Rohrbach, str. 182, 183.
- Wolfgang Rohrbach, *VERSICHERUNGSGESCHICHTE – LUXUS ODER NUTZEN FÜR DIE BRANCHE*, 2010, <https://austria-forum.org>
- Siehe Michael Bachner, „Einlagensicherung für Häuselbauer nötig“, *Kurier*, 1.11.08, str. 15.

- Michael Jungert, Elsa Romfeld, Thomas Sukopp, Uwe Voigt, *Interdisziplinarität. Theorie, Praxis, Probleme*, Darmstadt, 2010, str. 9–17.
- Versicherungswissenschaft Wirtschafts Enzyklopädie, www.economia48.com/Versicherungswissenschaft, pristupljeno 1. 6. 2014.
- Edmund Schwake, *Versicherungspraxis: Versicherungsökonomische Sicht*. U: Peter, ALBRECHT/Elmar HELTEN *Versicherungswissenschaft und Versicherungspraxis – Zwei Welten?* - Google Books [Ergebnisseitebooks.google.at/books?isbn=3899522400](https://books.google.at/books?isbn=3899522400), pristupljeno: 5. 6. 2014.
- Delovi teksta „Društvene funkcije nauke o istoriji“ autora Jirgena Kocke su citirani u Uvodnim napomenama Istorije osiguranja Austrije autora Volkfanga Rorbaha u jubilarnom zborniku povodom 25 godina „Istorije osiguranja Austrije. Etika – održivost – osiguranje“, Beograd – Beč, 2013, str. 65.
- Uporediti sa 6. tomom „Versicherungsgeschichte Österreichs“, Wien 2000.
- Wolfgang Rohrbach, „Hammurabi: König und Versicherungsmentor“, *Versicherungsgeschichte Österreichs*, tom IX, Wien 2010, str. 39.
- Wolfgang Rohrbach, „Vorläufer, Wegbereiter und Träger der altösterreichischen Versicherungsweltmacht“, *Vers.geschichte österreichs*, tom VII, Wien 2008, str. 52.
- Rohrbach, „Vorläufer, Wegbereiter...“ a.a .O, S 70ff.
- Wolfgang Rohrbach, „Kleine Fibel der Versicherungshistorie“; in: VERSICHERUNGSGESCHICHTE ÖSTERREICHS, Bd. 11. Verlag Tronikdizajn, Belgrad 2013, S 998.
- Wolfgang Rohrbach, „Von den Anfängen bis zum Börsenkrach 1873“; in: VERSICHERUNGSGESCHICHTE ÖSTERREICHS Band I, Verlag Holzhauses Nfg., Wien 1988, S 75ff.
- W. Rohrbach, str. 81.
- Peter Koch, *Pioniere des Versicherungsgedankens/ 300 Jahre Versicherungsgeschichte in Lebensbildern 1550–1850*, Wiesbaden, 1968, str. 43.
- P. Koch, str. 38.
- o.A. Die Jahrhundertfeier der Assicurazioni Generali 1831–1931, Triest 1931, str. 42.
- Alfred Manes, *Versicherungsllexikon*, Binnentransportversicherung, tom I, Tübingen, 1906, str. 701.

Prevod sa nemačkog: **Slađana Andrejić, MA**